פתיחה לכבודה של שבת

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד
הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד
ה׳ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד
לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה
לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה
כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה
מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה
סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה

(לכה דודי, ר׳ שלמה אלקבץ)

על הפסוק זכור את יום השבת לקדשו כתב רש״י:

> ׳זכור׳ ו׳שמור׳ בדבור אחד נאמרו, וכן ׳מחלליה מות יומת׳ ׳וביום השבת שני כבשים׳, וכן ׳לא תלבש שעטנז׳ ׳גדילים תעשה לך׳, וכן ׳ערות אשת אחיך׳ ׳יבמה יבא עליה׳. הוא שנאמר: ׳אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי׳. (שמות כ, ז)

בדברים אלו מציב רש״י בפנינו צמדי פסוקים המציינים מצוות שמתקיים ביניהן מתח, ואולי אף סתירה: הקרבת קרבנות תמידים ומוספים במקדש בשבת כרוכה בעשיית מלאכות ולכן מתנגשת עם אזהרת ״מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת״ (שמות לא, יד); מצוות ״גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ״ (דברים כב, יב) המאפשרת הטלת ציציות ופתיל צמר הצבוע תכלת בבגד פשתן כרוכה בהתנגשות עם האיסור ״לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז״ (דברים כב, יא); וכן מצוות ייבום אשת האח שהלך לעולמו בלא זרע כרוכה בהתנגשות עם האיסור שלא לגלות את ערוות האח.

אף שההלכה בתורה שבעל-פה הסבירה ופתרה קשיים אלה, רש״י בוחר להציג את המתח כמות שהוא. בסוף דבריו הוא קובע כי מתח זה מובנה בעולם האנושי, לאמור: קיים פער בין הראייה הא-להית לראייה האנושית. הדבר שבראייה א-להית נחשב דבר אחד – בראייה אנושית נחשב כשני דברים; ״אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי״ (תהלים סב, יב).

רש״י מדגיש את הצורך להכיר במתח ובסתירה קודם שניגשים למצוא לה פתרון מעשי בדרך הקלאסית של האוקימתא, על פיה מקרא אחד מתקיים בתנאים מסוימים והאחר מתקיים בתנאים שונים. לדברי רש״י יש חשיבות בחווייה של הניגודים הללו ובהכרה העמוקה שמדובר ב״שְׁתַּיִם זוּ שָׁמַעְתִּי״. חשוב לעמוד על העיקרון היסודי ועל היסוד האידיאי שעומדים בבסיס כל אחת מן הדרישות המופיעות במקרא, ורק לאחר מכן לחפש ולחשוף את הפתרון המעשי לסתירה.

אמנם, צמד הפסוקים הסותרים הפותח את הדרשה, שהוא הגורם המזמן את רש״י לומר את דבריו העקרוניים גם ביחס לכל הצמדים האחרים, נראה כמי שאינו שייך לשאר צמדי הפסוקים. לכאורה לא קיים שום מתח בין ״זכור״ ל״שמור״, שהרי אנו מצווים גם לזכור את יום השבת באופן חיובי באמצעות קידוש, כבוד, עונג ועוד, וגם לשמור מלפגוע בקדושת יום השבת על ידי עשיית מלאכות ופעולות אסורות[1]. אם כן, מהי הסתירה עליה עומד רש״י?

נראה כי רש״י מבקש להציב בפנינו שתי נקודות מבט עקרוניות הנוגעות למפגש האנושי עם השבת.

מחד, מפגש מול עוצמת השבת וקדושתה; לאמור, אדם הנפגש עם השבת אמור לחוש תחושה של הגבלה, השתאות והתפעלות, בבחינת ״הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ״ (שמות יט, יב). תחושות אלו עולות מהדרישה ״שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ״ (דברים ה, יא), שעיקרה מאמץ של זהירות מרבית שלא לפגוע ח״ו בקדושת השבת שמחלליה צפויים למוות.

מאידך, מפגש אנושי עם השבת צריך להיות מפגש מזמין ומפרה, הקורא ליצירה ולעשיה מבורכת של שותפות לקב״ה בהכרה ובהחלת הקדושה על היום. הסתכלות כזו על השבת לא רק שאיננה מובילה לזהירות פסיבית, אלא אדרבה דורשת פעילות אנושית פועלת ויוצרת בתוך קדושת השבת. זוהי התודעה הנפשית המסתתרת מאחורי הציווי ״זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ״ (שמות כ, ז).

שתי התנועות הנפשיות שתיארנו סותרות זו את זו במהותן. עמידה והשתאות אינן עומדות בקנה אחד עם יצירה ועשיה. האדם נדרש להפנים את ההפכים הללו בבחינת רצוא ושוב, להכיל בתוככי נפשו את שתיהן ולמצוא את האיזון

---

1 לאור המשך הדרשה ברור כי רש״י ראה בצווים ״זכור״ ו״שמור״ צווים סותרים (״שתיים זו שמעתי״). לא נראה לפרש שהמתח עליו מדבר רש״י כרוך רק בקושי הטכני לומר שני ביטויים בדיבור אחד, כפי שיכול להשתמע ממדרש חכמים אחר: ״מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכולה לשמוע״ (ילקוט שמעוני יתרו, רצג).

הנכון ביניהן. "זכור" ו"שמור", אהבה ויראה, מבטאות יחד את המפגש האנושי עם השבת ועם מקדש השבת. וכך כתב הרמב"ן בפירושו לתורה:

> ואמת הוא גם כן כי מדת 'זכור' רמזו במצות עשה, והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים, כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו; ומדת 'שמור' במצות לא תעשה, והוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה. (שמות כ, ז)

אף אנו, בגישתנו אל מלאכות הקודש האסורות בשבת, מלווים בשתי תחושות מנוגדות, גיל ורעדה. לצד החשש מן הסוגיות המורכבות והמסובכות, ליבנו מלא שמחה והודיה להשי"ת על כי הטה עלינו חסדו לטובה בשפע גדול וזיכנו לחשוף מעט מן האור המאיר הלכות חמורות אלו.

בספר זה נשתדל ללבן יסודותיהן של מלאכות שבת, עקרונותיהן ופרטיהן. הכרך הראשון המובא לפניכם מתמקד בי"א המלאכות הראשונות העוסקות בסידורא דפת.

קראתי לחיבור זה 'טללי שבת', שם הרומז לט"ל מלאכות שהם לב עיסוקנו בספר זה ובכרכים שיבואו בעקבותיו, בס"ד. ביקשתי לרמוז בשם זה גם על ברכת השבת, אשר היא מקור הברכה המתמדת לעולם כברכת הטל דלא מיעצרא, כלשון הגמרא בריש תענית. ועוד נאמר שם שהקב"ה השיב כהוגן לכנסת ישראל, ואמר לה: "אני אהיה לך דבר המתבקש לעולם, שנאמר 'אהיה כטל לישראל'" (תענית ד ע"א).

"כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא", ואפרוש תפילתי לפני היושב במרומים שירבה עלינו שפע ברכה מאוצר בית גנזיו, ומן השבת שהיא מקור הברכה ומקור החיות של ששת ימי המעשה הבאים לאחריה, כדברי אור החיים הקדוש:

> אכן מצינו כי הקדוש ברוך הוא גילה הדבר במה שאמר בעשרת הדברות 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים' וגו'. הרי גילה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים לטעם הנודע לו גם ידוע ליודעי אמת. ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא ידוע לה', ובו ביום חוזר ה' ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששת ימים וכן על זה הדרך. וזולת זה היום היה העולם חרב בגמר ששת ימים וחוזר לתוהו ובוהו. וצריך ה' להכינו פעם ב', ובאמצעות שבת העולם עומד. והוא אומרו 'כי בו' – פירוש, באמצעות יום זה 'שבת מכל מלאכתו'. ופירש מה הוא המלאכה – היא הבריאה עצמה, כי לא מהתיקון שהוא המעשה לבד שבת אלא גם מהבריאה. וכבר כתבתי למעלה שהבריאה היא יש מאין, והוא מה שנברא ביום ראשון בדיבור אחד, והמעשה הוא התיקון אשר

תיקן דבר יום ביומו. ובאמצעות יום שבת משפיע בכללות העולמות רוח המקיימת עוד ששת ימים. (בראשית ב, ג)

כיוון שנהגו הקדמונים לרמוז את שמם בספר, הרי ברכתי כלולה בתוכו בברכת הטל והשבת. ומתוך כך נושא אני שלמי תודה לה׳ יתברך שחנני מטובו הגדול, ברכני באור פניו והאיר לי באור תורתו, שם חלקי מיושבי בית המדרש וזיכני ללמוד וללמד, לשמור ולעשות. אני תפילה כי יזכני לסיפא דההוא – ״לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה״.

בט״ו באב התשע״א, בשלבים האחרונים של הבאת הספר לדפוס, נלקח מאתנו אבי מורי, ר׳ יעקב גיגי ז״ל הכ״מ. יהי ספר זה זיכרון לנשמתו הטהורה. בחייו הלך לאורם של אהבת ה׳, אהבת התורה ואהבת האדם שהיו בו, וברוח זו גידלוני הוא ואמי, מרת רובידה ז״ל, בתו של אמו״ז הרב ברוך טולידאנו זצ״ל, אשר תורת חסד על לשונה. שניהם יחד לימדוני לילך בדרכי אבותי וזקני ולהמשיך שושלת מפוארת של תורה המחזרת על אכסניא שלה.

בשם הספר רמוז גם שמו של אבי מורי ז״ל, שבברכת יעקב לבניו בירכם בטל, ״מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל״ (דברים לג, יג), ונתברך עם ישראל גם לדורות בברכת יעקב אבינו, כדברי הנביא ישעיהו:

אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶיךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר. אָז תִּתְעַנַּג עַל ה׳ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי ה׳ דִּבֵּר. (ישעיהו נח, יג-יד)

עוד אוסיף להודות לה׳ על שהושיבני בבית המדרש בו ספגתי תורה עמוקה, גדולה ורחבה, ממו״ר הרב יהודה עמיטל זצ״ל וממו״ר הרב אהרן ליכטנשטיין יבלחטו״א בבריאות איתנה ובנהורא מעליא, ראשי ישיבת הר-עציון שפתחו בפני שערי תורה ולימוד, דרך ארץ ויראת שמיים. זכות גדולה היא להסתופף בצילם ולאורם של תלמידי חכמים מיוחדים, וחיבה יתירה נודעת בכך שזכיתי לאמונם של מו״ר להיות ממרביצי התורה בישיבה; ״זכרה להם א-להי לטובה ולברכה״.

תודה מיוחדת וברכה לראש משביר לעורך הספר שאול ברט הי״ו, שעמל רבות כדי להוציא דבר בהיר ומתוקן. יזכה לברכת שמים בכל מעשה ידיו, וימלא ה׳ משאלות ליבו לטובה. תודה גם לר׳ רענן קהת שעזר בהבאת הספר לדפוס.

ספר זה רואה אור עולם בסיועו הנדיב ביד רחבה וטובה של תורם ירא שמיים, אוהב תורה ומוקירה, אשר חפץ בעילום שמו. ישלח ה׳ לו ולכל בני ביתו ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ומאוצר מתנת השבת ישפיע להם שפע טוב.

סיוע ותרומה חשובים נתקבלו גם ממכון צומ״ת שבאלון-שבות בראשות הרב ישראל רוזן שליט״א. יבואו כולם על הברכה וימשיכו לעשות חיל בכל ענייניהם.

אחתום בתודה וברכה לנוות ביתי, עדנה מנב״ת, שתומכת בי כל העת ומאפשרת לי להתמסר לעבודה החינוכית החשובה. ישלח ה׳ ברכתו מן השמיים ויצליחנו בכל עמלנו, אלו הבנים. יזכנו להמשיך ולגדל את בנינו ובנותינו לתורה ולירא שמיים, ולשמוח בחופותיהם ובבניין בתיהם.

יהי רצון שלא תמוש התורה מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם.

הרב ברוך גיגי,

אלון שבות, טבת תשע״ב.